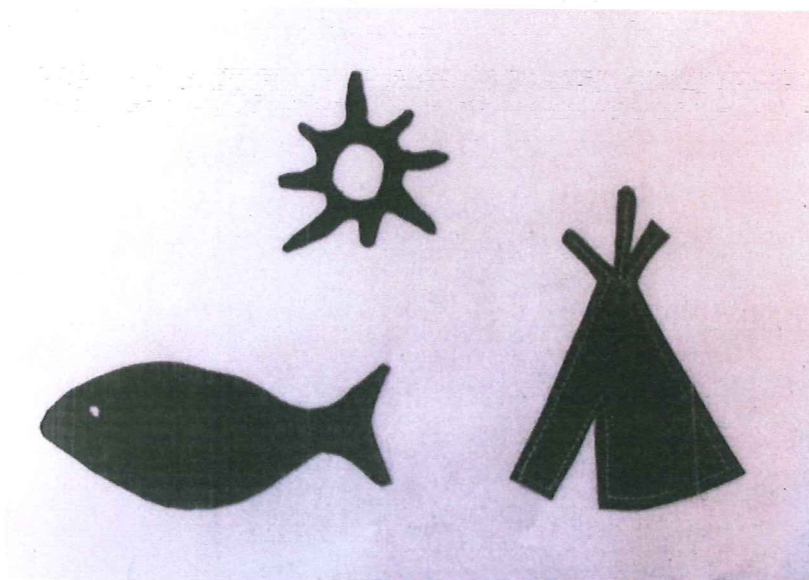

Sluttrapport

Prosjekt:
"Utvikling av et habiliteringstilbud for samiske barn og unge."

Prosjektleder:
Erling Urheim

Finansiert av Helsedirektoratet
Valnesfjord, 16. mars 2013

Innhold

1.0 Innledning	3
2.0 Bakgrunn	3
3.0 Hovedmål	3
3.1 Delmål	3
4.0 Prosjektorganisering	4
4.1 Styringsgruppen:	4
4.2 Prosjektgruppen	4
4.3 Ressursgruppen	4
5.0 GJENNOMFØRING	4
5.1 Erfaringer fra første fase av prosjektet	4
6.0 Innhente kunnskap	5
6.1 Hva er behovene innen helsetjenesten for barn og unge med samisk bakgrunn?	5
6.2 Hva som er dekket gjennom eksisterende tilbud	5
6.3 Hva som ikke er dekket	5
6.3.1 Samisk språk	5
6.3.2 Samisk kultur	5
7.0 Hvilke ytre kulturtrekk inneholder et tilbud tilpasset samiske barn og unge?	6
7.1 Duodje – samisk handverk	6
7.2 Samisk tradisjonskunnskap i naturen	7
7.3 Samiske sanger som døråpner til samtaler	9
8.0 Kompetanseheving	9
8.1 Deltakelse på seminar	10
8.2 Samisk fagdag med fokus på barn og unge	10
9.0 Litteraturstudier	11
10.0 Besøk i primærhelsetjenesten i samiske områder	12
11.0 Utprøving av tilbud	12
11.1 Intern kvalitetskontroll	12
12.0 Samiskundervisning i skolen	13
13.0 ANBEFALINGER FOR VIDERE ARBEID MED SAMISK PERSPEKTIV	14
13.1 Samisk språk og tradisjoner	14
13.2 Rekruttering av ansatte med samisk språk- og kulturkunnskap	14
13.3 Hvilken plass skal samisk folkemedisin ha?	14
13.4 Hvilken plass skal duodje ha i framtidens opphold?	14
13.5 Formelt samarbeid med SANKS	15
13.6 Veilederstilling	15
13.7 Poengterte innspill fra Fred Andersen, Árran	15

14.0 Anbefalte prosjektsøknader	16
15.0 Sluttord	16

1.0 Innledning

I denne rapporten gjør vi rede for prosjektet: **"Utvikling av et habiliteringstilbud for samiske barn og unge."** Vi gjør rede for hoved- og delmål, organisering og gjennomføring. Gjennomføringen av prosjektet beskrives hovedsaklig i del 2 av rapporten, som tar for seg tiden fra 1. sept til 6.nov 2013. Vi vil trekke inn gjennomføring i del 1 der det er naturlig.

Del 1 tar for seg hoved- og delmål i prosjektet, organisering, gjennomføring, nettverkssamarbeid, eksterne og interne seminarer og kurs, viktige erfaringer og anbefalinger for videre arbeid.

Del 1 var samkjørt med "Utvikling av Valnesfjord Helseportssenter til lule- og sørsamisk kompetansemiljø innen rehabilitering" finansiert av Sametinget. Del 1 gjentas ikke i denne rapporten, den kan leses i vedlagte rapport.

2.0 Bakgrunn

Det er et nasjonalt mål for helse- og omsorgstilbudet at *"Alle skal ha et likeverdig tilbud av helse- og omsorgstjenester uavhengig av diagnose, bosted, personlig økonomi, kjønn, etnisk bakgrunn og den enkeltes livssituasjon"* (IS -1/2011 Rundskriv). Det er fremhevet som en sentral utfordring i regjeringens samepolitikk å utvikle likeverdige helsetjenester (St.meld nr 28 2007-2008, St.meld nr 47 2008-2009). Norge har videre forpliktet seg i forhold til Europarådet når det gjelder å styrke innsatsen i samiske forvaltningsområder for å sikre tjenester på samisk i helseinstitusjoner.

3.0 Hovedmål

Hovedmål med prosjektet har vært å gjøre habiliteringstilbudet på Valnesfjord Helseportssenter bedre tilpasset for samiske barn og unge fra hele landet, gjennom å vektlegge samiske språk- og kulturtradisjoner.

3.1 Delmål

Vi ønsket også å identifisere suksesskriterier for å nå ut til og rekruttere barn, unge og deres foresatte med samisk bakgrunn til opphold ved VHSS.

Det første oppholdet ville blitt avviklet i løpet av våren 2012 og det andre i løpet av høsten 2012. Oppholdene ville ha en lengde på 2 uker (ihht ytelsesavtalen med Helse Nord).

Innholdet i oppholdene ville ta utgangspunkt i de tilbud som VHSS tradisjonelt gir til barn og unge (vekt på tilpasset fysisk aktivitet), men med de tilpasninger som blir funnet nødvendig etter kartleggingen i del 1 av prosjektet. Tilbudet ville bli planlagt (og evt justert) i samarbeid med en referansegruppe, samt personalet på habiliteringsteamet for barn og unge ved VHSS.

4.0 Prosjektorganisering

Del 1 av dette prosjektet ble satt i gang sammen med delprosjekt med tittel "Utvikling av Valnesfjord Helseportssenter til lule- og sørsamisk kompetansemiljø innen rehabilitering" finansiert av Sametinget (se vedlagte sluttrapport).

Begrunnelsen for hvorfor vi valgte felles organisering var at

- Å komme i gang med å utvikle tilbud kunne ikke oppfylles før den grunnleggende kompetansehevingen var gjennomført.
- Behovet for nettverksbygging mot samiske miljøer og ressurspersoner var likt i begge delprosjektene.
- Behovet for innsikt og grunnleggende forståelse knyttet til spørsmål omkring helse for samiske barn og unge var likt i begge delprosjektene.

Periode 6. nov 2011- 31. august 2012		1. sept 2012 – 7. nov 2012
"Utvikling av et habiliteringstilbud for samiske barn og unge." Del 1	"Utvikling av Valnesfjord Helseportssenter til lule- og sørsamisk kompetansemiljø innen rehabilitering"	"Utvikling av et habiliteringstilbud for samiske barn og unge." Del 2

Del 2 - fra august 2012 konsentrerte prosjektet seg bare om "Å utvikle habiliteringstilbudet for samiske barn og unge"

4.1 Styringsgruppen:

Direktør Iselin Marstrander, FOU-sjef Trond Bliksvær og Teamsjef habilitering Tove Pedersen Bergkvist.

4.2 Prosjektgruppen

I del 2 var prosjektet mer direkte involvert i den daglige driften og habiliteringsteamet. Arbeidet ble sammen med prosjektleder ledet av teamsjef habilitering Tove Pedersen Bergkvist. Elisabeth Norheim Jensen ble valgt som kontakt inn i habiliteringsteamet for prosjektleder. En annen sentral person var idrettspedagog Svein Bergem.

4.3 Ressursgruppen

Ressursgruppen har bestått av Fred Andersen fra Árran, Ketil Lenert Hansen – Samisk Helseforskning ved Universitetet i Tromsø, Tone Amundsen fra SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern) og på slutten av prosjektperioden kom John Aslak Kappfjell fra Sijti Jarne i Hattfjelldal med.

5.0 GJENNOMFØRING

Prosjektet kom i gang ved at prosjektleder ble ansatt 6. november 2011 og var engasjert fram til nov 2012. I tillegg ble prosjektleder engasjert i 6 dager i desember til å skrive sluttrapport.

5.1 Erfaringer fra første fase av prosjektet

I en tidlig fase var det viktig å få tilbakemeldinger fra samer som har vært ved senteret for å få vite mer om hvordan det oppleves å være same. Prosjektleder snakket med samer fra Tysfjord og andre steder. Tilbakemeldingene var at det var ansett som viktig at det ble

jobbet med å tilpasse tilbudene til den samiske befolkningen. Det var også viktig å ha forankring i den lokale samiske sijaen og dermed hos den samiske befolkningen. Dette ga prosjektleder den nødvendige legitimitet og dermed trygghet til å sette i gang prosjektet. Prosjektlederen kontaktet Annfinn Pavall som ble på åpningsdagen og hadde foredrag om hvilken plass naturen har i samers liv.

Prosjektleder signaliserte gjennom kontakt med de voksne pasientene ved Valnesfjord Helseportssenter at jeg ville ha kontakt med foreldre og barn/unge med funksjonsnedsettelse. Noen visste om noen barn, men siden prosjektet var i en tidlig fase og det ikke var klart hva vi ville med prosjektet ble den kontakten ikke opprettet. I del 2 fikk prosjektet en bedre oversikt og mer innsikt i hvem disse barn og unge var.

6.0 Innhente kunnskap

6.1 Hva er behovene innen helsetjenesten for barn og unge med samisk bakgrunn? Behovene er beskrevet i generelle ordelag og ikke klart definert. Og det er ikke gjort noen konkrete undersøkelser som viser behovene slik dette prosjektet skulle avdekke. Vi har imidlertid dannet oss et bilde av at de fleste barn og ungdom underkommuniserer sin samiske tilhørighet. Men gjennom ulike aktiviteter med samiskrelaterte tema under oppholdet uttrykker barn og ungdommene ulik tilhørighet. I habiliteringsoppholdene som prosjektleder har deltatt i sier 1-2 at de er halvsame eller av samisk slekt. Dette kommer fram spesielt når samiske musikk og tradisjonskunnskap er tema.

En del av bevisstgjøringen blant pasienter og ansatte har vært å snakke om begrepene hel- halv og kvartsame som etter prosjektleders mening er betegnelser som stammer fra en annen tid. I dag snakker man om sammensatt identitet.

6.2 Hva som er dekket gjennom eksisterende tilbud

En del tradisjonell samisk kunnskap fantes allerede integrert i tilbudene:

- samisk tradisjonskunnskap i naturen
- duodje (samisk handverk)

Samisk språk

- mulighet for tolk
- noe informasjon på hjemmesiden på nordsamisk

6.3 Hva som ikke er dekket

Dette prosjektet har kartlagt en del av hva som ikke er dekket og hatt som mål å forbedre noe av dette.

6.3.1 Samisk språk

- Informasjon på alle tre samiske språk (dialekter) ved inntak, opphold, evaluering
- Muligheter til å kommunisere på alle tre samisk språk med samiskspråklige ansatte

6.3.2 Samisk kultur

Tilpassingen av tilbudene til samiske barn og unge var lite synlig og til stede

7.0 Hvilke ytre kulturtrekk inneholder et tilbud tilpasset samiske barn og unge?

Vi har prioritert å legge vekt på ytre kulturtrekk som samene og andre ved senteret skal identifisere seg med.

7.1 Duodje – samisk handverk

Vi har hatt fokus på kompetanseheving for aktivitørene. De har fått tilbud om 3 dagers kurs i duodje (samisk handverk) med duodjekonsulent Lilian Urheim.

Disse deltok 14. aug 2012: Dorthea Brandbo, Marianne Nystad og Mona Løkås.

Deltakere 2. og 3. okt 2012: Fra v: Rita Kosmo, Ingrid Pavall, Mona Løkås, Marianne Nystad, Dorthea Brandbo, duodje-veileder Lilian Urheim (bildet ovenfor)

Følgende aktiviteter fikk aktivitørene opplæring i:

- Mobilveske i klede med tinntrådbroderi påsydd. Dette var en(?) for tidkrevende aktivitet for de barnegruppene vi har her.

- Smykke klede/tinn/applikasjon, skinn rundt og skinnreim.
- Band lagd med grindvev – kan brukes til belte, nøkkelring, armbånd, pynt etc. Vi lærte å lage mønster ut i fra ferdige bånd og egenkomponerte mønstre. Lærte å renne veven samt å veve. Veldig fin aktivitet som godt kan brukes her, men i forhold til barn så må nok vi lage ferdig renning som dem kan veve seg et stykke bånd av.
- Vesker/penal applikeres med samiske motiv lagd av klede. Strykes på med flisofix og sys fast etterpå med valgfri søm. Kan syes for hånd eller med maskin alt ettersom hvor store motiv det er. Hånd søm vil være best egnet her. Aktivitet som passer både for voksne og barn fra mellomtrinnet. Kan forenkles dersom man skal ha yngre barn som lager dette.
- Kaffepose i skinn med mellomlegg i klede. Fikk forklart og vist hvordan mønster til kaffepose lages. Fikk mange tips på materiell som bør brukes og sømteknikk. Vi har hatt denne aktiviteten i mange år her, men fikk allikevel mange tips på hvordan det "skal" være, samt tips som gjør det enklere for brukerne og sy. Lager en modell som er "korrekt" men som er mer arbeidskrevende å lage så kan brukerne se hvordan det kan gjøres dersom dem er villig å legge mer arbeid i posen.
- Armbånd, fikk tips om forskjellige armbånd som kan lages av skinn og klede. Klede med klippede hull i forskjellig mønster, med applikasjoner eller tintråd. Vi har brukt mye tintråd og skinn, men uten klede. Mange ideer til forskjellige armbånd som kan lages.

- T-skjorte eller vesker med stofftrykk. Duodje-veileder lagde stempler med samiske motiv som vi kan bruke for å trykke på diverse tekstiler.
- Lærte oss fletteteknikk med garn til bruk til f.eks nøkkelringer med mer.

En av aktivitørene sier:

"Vi har fått mange nye og gode ideer til aktiviteter som vi kan bruke sammen med både barn og voksne. Ettersom aktivitetene må tilpasses de gruppene som er her vil det variere hvilke aktiviteter som passer, men med litt forarbeid av oss, samt forenkling av noe, vil mange kunne gjøre de fleste aktivitetene vi har lært oss på duodje-kurset."

7.2 Samisk tradisjonskunnskap i naturen

Idrettspedagogene er i ferd med å styrke sin kompetanse innen samisk tradisjonskunnskap i naturen. Dette vises ved at deler av samisk innhold er integrert i turdagene. Vi baker gáhkko, innredning av lávvu, kultur rundt bålet. Generelt handler det

om at å leve som same er en ressurs for hvordan man tenker om det å være ute i naturen. For å illustrere dette sier Annfinn Pavall at man skal ikke gå fra den ene plassen til den andre, grille pølser og gå tilbake. Men man skal oppleve noe underveis. Barna skal kjenne hvordan det er å gå på moder jord og at sola vår far er selve grunnlaget for livet på jorden. Temaene er hvordan maten blir til, hva spiser man i naturen,

Samisk aktivitetsdag mandag 27. aug 2012.

Innhold:

Oppsetting og innredning av tradisjonell lávvu/ låvdagoahte

Kursleder var tradisjonsbærer Annfinn Pavall fra Valnesfjord som underviste i: Hvordan sette opp en låvdagoahte/lávvu, innrede med árran (ildstedet), stokker, boassjo (det hellige rommet), ris på loajddo (gulvet) og duollje (reinskinn). Røyking av fjellfisk med einer.

Baking av gáhkko (klappakak)

Kursleder var tradisjonsbærer Ingrid Pavall, Valnesfjord som underviste i baking av gáhkko av speltmel og glutenfritt mel.

Kasting av lasso

Kursleder var Annfinn Pavall.

Idéer til utvikling av turdagene

Vi brukte litt tid på utvikling av utedagene for å komplettere med samisk natur- og tradisjonskunnskap.

Kompendium som ble utarbeidet til bruk som læremiddel

Nyttevekster i sørsamisk tradisjon
Flere oppskrifter på gáhkko/klappakak
Ordlister over naturbegreper
Lulesamisk vuggesang

Samisk aktivitetsdag tirsdag 11. sept 2012

Gul gruppe kl 09.00-12.15 Undervisningsopplegg med Annfinn Pavall og Erling Urheim
Annfinn snakket om hvem han var, hvor han kom fra og hvilken samisk slekt han tilhørte. Temaene som han snakket om: Det samiske livet i naturen, reindrift, tradisjonell bruk av mat- og medisinsplanter: Bjørk, selje, pil, sierkka (vier). Suojnne (sennegress), geitrams, básská (kvann), blåbær, blokkbær, skrubb, tyttebær, kløver
Alle barna fikk være med på å bake gáhkko, kaste lasso.

De lærte den lulesamiske joiken "Ulldevis", vuggevisa "Dalloy gå mån lidjiiv" og den sjøsamiske joiken "Haŋŋá". Vi hadde også en turdag med samisk innhold 27. sept 2012.

Annfinn Pavall

7.3 Samiske sanger som døråpner til samtaler

Prosjektleder har utarbeidet et hefte med sanger på samisk, norsk, svensk, finsk og engelsk til bruk i ulike sammenhenger. De har vært bruk til festlige anledninger og andre markeringer på senteret. Musikk generelt er en døråpner til våre innerste rom og samiske sanger åpner dører inn til rom med mange komplekse følelser. Jeg har formidlet samiske ? til grupper av mennesker i uformelle sammenhenger inne i huset, men også ute ved bålet sammen med god samisk mat. Samtalene rundt bålet ved elva og andre plasser har dreid seg om samiske tradisjoner i naturen, skrømt, lesing, m.m Vi har også hatt dype samtaler om det å miste et barn og hvordan finne krefter i naturen til beste for kropp og sjel.

Vi har også hatt egne sang- og fortellerstunder med barn og ungdom i låvdagoahte (lávvu) / gammen sammen med baking av gáhkko og det samiske livet i naturen.

Prosjektleder har også vist video basert på egne bilder og en sjøsamisk sang/joik: "Haŋŋá" –om mannen som mistet kona si på havet og ble forvandlet til en fugl, havelle. "Dalloy gå mån lidjiiv" er en samisk vuggevisa fra Tysfjord som har blitt vist som video og sunget som allsang i anledninger for de ansatte og sammen med alle typer grupper ved senteret. Erfaringene viser at man med denne sangen når inn til hjertene til folk og det har oppstått mange gode samtaler. Mange folk med flerkulturell og samisk identitet, gjerne skjult over flere generasjoner, snakker om dette når de samiske sangene synges. Synliggjøring av samiskhet er anerkjennelse noe som igjen gjør at folk er trygge på at de kan snakke om sin egen samiskhet. Dette fører igjen til interesse for å lære mer om de samiske kunnskapene og tradisjonene på mange felt.

8.0 Kompetanseheving

I del 1 konsentrerte prosjektet seg hovedsaklig om kompetanseheving. Resultatet av dette er beskrevet i sluttrapporten og evalueringen/ undersøkelsen av samiske prosjekter (vedlegg)

I del 2 fortsatte kompetansehevingen gjennom innleie av ressurspersoner med høy kompetanse på området gjennom ressursgruppen, aktivitetsdager, fagdager og deltakelse på seminar.

8.1 Deltakelse på seminar

Seminaret Sårbar Oppvekst i Tromsø 26. og 27. september 2012

Følgende personer har deltatt:

Prosjektleder Erling Urheim

Kjersti Falck, spesialsykepleier

Carina Häggmann, spesialfysioterapeut

Nordland Legeforening og Helse Nord RHF arrangerte 26. og 27. september en konferanse om barn og unges psykiske helse i Tromsø. Konferansen er godkjent som emnekurs med 17 timer for spesialiteten barnesykdommer. Alle tema berørte også samisk barn og unge, men her har jeg valgt ut noen av teamene som var relevante for prosjektet:

Ung og same – helsefremmende og helsehemmende faktorer
v/Siv Kvernmo, Dr. med. BUP, UNN

Kulturens betydning for oppdragelse og adferdsproblemer
v/Cecilie Jávo, Overlege ved Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern

Betydningen av kulturkompetanse i møtet med barn med minoritetsbakgrunn
v/Leoul Mekonen, studieleder RBUP, Helse Sør-Øst

8.2 Samisk fagdag med fokus på barn og unge.

SANKS har bidratt på vår samiske fagdag som vi hadde torsdag 6. nov 2012 . Vi hadde to hovedtemaer som vi ønsket å belyse:

1. Miehtseterapia / Naturterapi. Vi ønsker både faglig foredrag om terapiformen og praktiske aktiviteter som kan brukes under rehabiliteringsopphold for barn og unge.
2. Psykososiale forhold for samiske barn med funksjonsnedsettelse og deres familier. Det kan være utfordringer rundt identitet, familie- og slektsforhold, skolesituasjon og møte med helsevesenet.

Innhold:

Foredrag ved Tove Laiti og Reidun Boine:

"Mehcceterapiija – hvordan jobber Familieavdelingen SANKS med dette"

Terapeuter og pasienter opplever naturen sammen. Slik kan begge parter vise fram andre sider ved seg selv, og en annen dialog oppstår."

Samtaler i lávvdagoahte / lávvuen

Etter forelesningen hadde vi samtaler i lávvuen ut fra hva vi ønsket å spørre om på bakgrunn av forelesningen som hun hadde hatt. Hvert enkelt barn og hver enkelt familie må sees individuelt ut fra deres ståsted og opplevde utfordringer og behov. Når den enkeltes behov står i sentrum er det ikke like viktig hvilken etnisitet vedkommende har.

Det gjelder å skape mestringssituasjoner for den enkelte og for den enkelte familie. SANKS har ikke hatt inne barn som har (synlige?) fysiske funksjonsnedsettelse. Dette stemmer overens med erfaringene til BUP Nordlandssykehuset, som sier at barn og unge

med somatisk sykdom ikke er representert i deres brukere. (Vi spør oss kan det være fordi de får andre tilbud som forebygger eller utsetter psykisk sykdom?)

Noen av foreldrene til barna som kommer til SANKS er så syke at de henvises videre. For at barna og familien skal kunne få hjelp må foresatte være i stand til å nyttiggjøre seg hjelpen.

Synliggjøring av det samiske; Det er viktig med samiske symboler på synlige steder inne og ute, det er gjenkjennbart, og man føler seg velkommen.

Naturkunnskap; VHSS må ha kunnskap om hva vi gjør og hvorfor, slik at vi kan trekke fram samiske elementer der det faller seg naturlig. Det gjelder også duodje.

SANKS mener at innredning i lavvoen ikke er betydningsfull dersom ikke det er betydningsfullt for den enkelte familie.

Diskusjon rundt gjennomføring av turene på 3 dager; 2-3 av personalet er med avhengig av størrelse på familien. Fast ordning i forhold til lønn og godtgjørelse. Familien deltar i planlegging og gjennomføring. Naturen er en god arena for samtaler; kommer naturlig i ulike sammenhenger gjennom turen.

Foredrag med Fred Andersen, Árran:

"Samisk språk og kultur i moderne medisin."

I foredraget gikk han gjennom et historisk bakteppe preget av sosialdarwinismens evolusjonshierarki, eugenikkens rasisme, fornuftsprosessen og den fysiske antropologiens overgrep mot den samiske befolkning. Han beskrev videre kjennetegn ved moderne medisin og ved samisk kultur, identitet og kommunikasjon og diskuterte hvordan kjerneverdiene i medisin og samisk kultur kan interagere i en opplevd likeverdig helsetjeneste for det samiske folk.

9.0 Litteraturstudier

Det er etablert en egen samisk avdeling på biblioteket. Vi har foretatt innkjøp av litteratur som omfatter hele befolkningen og generelt om samer, men noen er mer relevante for kunnskaper om samiske barn og unge:

Faglitteratur:

Bårjås 2004 Fuolkke, juolge ja stiebila - nuorran Sámen - Røtter, føtter og slagstøvler - om å være ung i Sábmme

Gunn-Tove Minde og Berit Louise Utsi 2011: "Voldens mange ansikter i samiske lokalmiljø" –rapport

Litteratur for barn i alle aldre:

Torbjørn Storjord 1991: "Lulesamiske eventyr og sagn."

Kaja Andersen 2005 "Julevsáme Doahkojgápte" Lulesamisk dukkekoft. På lulesamisk. **Demensforeningen i Tysfjord 2008.** "Sáme biebbmo vuorrasijda. – Samisk mat for eldre." (Tradisjonsmat)

Yngve Ryd 2005. Eld. Flammor och glöd –samisk eldkonst.

Samisk musikk som kan lyttes til av alle.

10.0 Besøk i primærhelsetjenesten i samiske områder

I del 1 av prosjektet var prosjektleder på besøk i Snåasen Tjelle / Snåsa kommune for å få et innblikk i hvordan de jobber med det samiske perspektivet. Ester Brønstad som var koordinator for dette arbeidet orienterte sammen med rådmann om helse- og sosialtjenester for den sørsamiske befolkningen. Kommunen har kommet langt i å utvikle disse tilbudene og flere kommuner i sørsamisk område er underveis. Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune kjenner prosjektleder til fra før av og har orientert dem om de samiske prosjektene ved VHSS.

11.0 Utprøving av tilbud

På slutten av prosjektets del 1 ble det planlagt et opphold der man skulle samle samiske barn i perioden 29. august og i to uker. Innbydelsen var oversatt til alle 3 offisielle samiske språk og sendt til alle kommuneleger i Nord- Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.

"Oppholdet er som andre habiliteringsopphold med intensiv trening, men deler av oppholdet vil bli tilpasset samiske barn og unge. Det vil bli lagt vekt på samisk språk, kultur og tradisjoner. Målgruppen er barn med ulike funksjonsnedsettelse i alderen 4.-7. klasse. Kjernen i oppholdet ville være intensiv habilitering gjennom tilpasset fysisk aktivitet."

Etter søknadsfristen var det ingen søknader! Vi visste at det er 1-2 samiske barn i alle opphold. Dette gjorde at vi stilte oss mange spørsmål:

- Hvorfor ønsker de ikke å søke på egne opphold? Skal vi kartlegge dette?
- Har vi nådd fram med informasjon og er det bra nok?
- Var søknadsfristen for kort?

Vi fikk ingen klare svar og valgte en annen strategi enn egne samlinger for samiske barn.

Segregering av barn ut fra språklige og kulturelle kriterier har en positiv side ved at man får styrket disse sidene med å arrangere egne opphold.

Å segregere barn og ungdom med samisk bakgrunn har også noen etisk betenkelige sider.

Vi valgte å organisere opphold i form av å integrere samiske element i "ordinære" barnegrupper, som inkluderer barn/unge både med og uten samisk bakgrunn, dvs at innholdet i oppholdene vil ta utgangspunkt i det tilbudet som VHSS tradisjonelt har gitt til barn og unge (jfr prosjektsøknaden).

Måten vi gikk fram på var å kontakte (ringe) til dei 8 deltakerne som er påmeldt oppholdet for å kartlegge eventuell samisk bakgrunn. Dersom svaret var nei fra alle, vil vi gjenta/videreutvikle de samiske elementene som prøves ut i dette oppholdet, til et senere opphold med samisk deltakelse.

11.1 Intern kvalitetskontroll

Dette prosjektet begynte å utarbeide en spørsmålsguide til foreldrene med tanke på inngående spørsmål om helse og livskvalitet for barn og unge med funksjonsnedsettelse. Rådet fra ressursgruppen var at spørsmål knyttet til helse er sensitivt og bør foregå i et eget prosjekt. Det ble senere kalt intern kvalitetskontroll og inneholder disse 8 punktene. Dette ble ikke gjennomført fordi tiden ikke strakk til.

Personopplysninger
Samisk språk og tilhørighet
Samiske forhold i tjenestetilbudet
Samisk språk
Skole
Samisk tradisjonskunnskap i naturen
Duodje – samisk handverk
Trivsel

12.0 Samiskundervisning i skolen

I prosjektperioden har vi hatt flere elever med samisk som morsmål. Vi hadde en elev i fjor vinter som hadde samisk som andrespråk. Vi hadde også en elev som hadde samisk som førstespråk. Vedkommende elev hadde med seg ukeplan på nordsamisk og fikk hjelp av sin samisktalende mor. Om det har vært flere elever med samisk bakgrunn kan vi ikke utelukke heller. Så lenge vi ikke har fått informasjon på forhånd eller underveis er det vanskelig å gjøre noe med det mens de er her.

En endring i skjemaet fra Helse Nord hvor man synliggjør sitt samiske språk (første- eller andrespråk) ville gjøre det enklere for oss å legge til rette for en god undervisning.

Vi kontaktet **Senter for samisk i opplæringa** i Kautokeino som bistod oss med veiledning av våre to lærere Ann Kristin Høve og Marit Soleng.

Senter for samisk i opplæringa har laget et 6 siders notat om området, her er en del av informasjonen fra dem:

"Kort om Valnesfjord Helseportssenter

Institusjonen fungerer på lik linje med sykehuskoler, og ansvaret for opplæringa følger Opplæringsloven § 13-3a.

Elever som innvilges opphold ved VHSS følger et opplegg med tilpasset fysisk trening/ opptrening/ aktivitet og har i tillegg 1 times undervisning i kjernefagene norsk, matematikk og engelsk. Opplæringa som gis i disse timene er vanligvis tilrettelagt ved at elevens hjemmeskole sender med opplegg tilpasset oppholdets varighet og skolens egen plan for tidsrommet. Til VHSS kommer barn fra hele Norge med alle de tre samiske opplæringspråk."

Lærerne hadde møte via lyd-bilde 01.11.2012:

Senter for samisk i opplæringa informerte våre lærere om de tre ulike variantene av samisk – lulesamisk, nordsamisk og sørsamisk.

De gav råd om å ta kontakt med Tysfjord kommune i forhold til tolkebehov for elever fra lulesamisk område. Nordsamisk område omfatter kommunene Tana, Kautokeino, Nesseby, Karasjok, Porsanger, Kåfjord og Lavangen. I disse kommunene finnes det personer som kan bidra med tolking. I sørsamisk område er det Snåsa, Rørvik og Røros kommune som eventuelt kan bidra med personer som kan delta som tolk. Tolkingen kan foregå via video/telefon.

Senteret informerte om de tre ulike kategoriene for samisk opplæring:

Kategori 1: Elever som har samisk som 1. Språk og som har undervisning i alle fag på samisk – foruten engelsk og norsk.

Kategori 2: Elever som har samisk som 2. Språk. De undervises kun på samisk når de har samisk som fag.

Kategori 3: Elever som har samisk som første språk, men som bor utenfor samiske områder. Disse har færre timer samisk enn elevene i kategori 2.

Senteret rådet VHSS om at svarskjema som vi sender ut til pasienter som er tildelt plass bør endres. Her bør det inngå spørsmål som gjør at vi fanger opp hvilken type behov denne pasienten har i forhold til språk og undervisning. "Senter for samisk i opplæringa" vil utforme noen spørsmål som vi kan bruke i svarskjemaet. Disse vil vi vurdere nøye og se om vi kan implementere disse i vårt svarskjema.

I forhold til undervisning av barn i kategori 1 er det et forslag om at vi i forkant av oppholdet kan ta kontakt med hjemmeskolen og høre om det er muligheter for at denne eleven kan få fjernundervisning av dem gjennom videosamtale. Eventuelt må vi ta kontakt med andre som kan hjelpe oss med dette.

Det ble gjort en avtale om veiledning av våre ansatte i forhold til organisering rundt enkeltelever. De ga også tips i forhold til å henge opp plakater/kart/bilder som hadde med samiske tema å gjøre.

13.0 ANBEFALINGER FOR VIDERE ARBEID MED SAMISK PERSPEKTIV

13.1 Samisk språk og tradisjoner

Språket er knyttet til de tradisjonelle aktiviteter som vi har elementer av. Hvordan skal vi få inn samisk språk for de samiskspråklige i gruppen må det lages en god modell for. Målet et tospråklig tilbud og hvis vi skal ha et tospråklig tilbud kreves det ansettelse av samiskspråklige.

13.2 Rekruttering av ansatte med samisk språk- og kulturkunnskap

Faglig kompetanse er viktig og folk med samisk språk og kulturkompetanse bør foretrekkes hvis folk stiller likt. I forbindelse med utlysning av stillinger til Aktiv Ung ble det lagt vekt på samisk språk og kultur. Prosjektleder har utarbeidet forslag til rekrutteringsplan som Valnesfjord Helseportssenter må vurdere videre.

13.3 Hvilken plass skal samisk folkemedisin ha?

Det bør formidles kunnskaper om samisk/nord-norsk folkemedisin.

- a) Hvilke planter benytter man til å dempe smerte og lindre ved sykdom.
- b) Noen mener at man kan helbredes med tankens kraft. Med tankens kraft menes de personlige krefter en person har til å helbrede sykdommer. Det er ikke plass ved senteret til å implentere denne type kunnskap i vår behandling, men man bør kjenne til dette området i respekt for hvert enkelt menneskes rett til å tro på hva som gjør en frisk. Dette kan være tema på utedagene. Det bør også være plass til å oppsøke steder i naturen som har sterk energi.

13.4 Hvilken plass skal duodje ha i framtidens opphold?

Duodje er en del av aktivitetene for alle grupper. Skal den ha en mer fremtredende plass? - Innhøsting av emner på turdagene som igjen kan bearbeides i arbeidsstua? Dette fordrer mer inngående og spesifikk kompetanseheving blant de ansatte som er med på turdagene.

- Hvilke emner finnes i naturen og hva kan de brukes til? Naturen følger sin egen rytme og man finner emner ut fra årstid. Her kan nevnes never til kurver, røtter til dájvve, lav til farging av ull, bark til garving av skinn, bøyde bjørkestammer til gammebygging og mange andre emner som finnes i naturen.

Detter fordrer en bredere satsing på duoddje og styrking av samisk språk for samiske barn kunne vært en del av aktivitetene. Styrking av samisk språk gjennom samisk innhold på turdagene er også en mulighet.

13.5 Formelt samarbeid med SANKS

I løpet av prosjektet har det kommet fram behov for kompetanse knyttet til samiske barn og unges psykiske helse.

- a) Veiledning for våre ansatte
- b) Utvikling av naturterapi - Samtaler med pasienter i naturen
- c) Temadager i form av fagdager eller internundervisning.

13.6 Veilederstilling

Ressursgruppa har anbefalt å opprette en veilederstilling som har følgende funksjoner:

- Å veilede ansatte i spørsmål knyttet til samiske brukere/pasienter i alle aldre og funksjon
- Å være kulturtolk mellom ansatte og brukere/pasienter
- Å være tolk i ett eller flere av de samiske språkene

13.7 Poengterte innspill fra Fred Andersen, Árran

"Så langt har det samiske prosjektet på VHSS konsentrert seg om det trivselsskapende arbeid for pasienter med samisk etnisitet. Å trives ved VHSS er selve grunnlaget for en vellykket habilitering/rehabilitering. Fokus på det gjenkjennelige og trygge er derfor viktig.

I det fremtidige arbeidet må det i større grad legges vekt på forhold ved det samiske miljø som skaper særlige behov. Jeg tenker her spesielt på psykososiale problemstillinger, grensesnitt for konflikter og tabubelagte tema både sosialt og immaterielt. Dette er et sensitivt område som kan være vanskelig å belyse, men kompetanse på dette området er av stor betydning for en vellykket habilitering/rehabilitering.

Jeg synes SANKS skulle gi et review av sine erfaringer som nasjonalt kompetansesenter over tema: "Psykososiale traumer som årsak til funksjonssvikt. Omfang og alvorlighetsgrad". Det vil være viktig å belyse om det her ligger større utfordringer i samisk enn i norsk befolkning og konsekvenser for frafallsrate i skole og arbeidsliv.

Den største utfordringen for VHSS i det samiske prosjektet er å innarbeide samisk kulturkompetanse i klinisk arbeid. Det må skje en overføring av samisk kulturkompetanse til helsefaglig rehabilitering for å kunne betjene personer med samisk etnisitet på en likeverdig måte.

Spørsmålene er: Hvordan kan kunnskapene om samisk kultur, tradisjon og tenkemåte brukes i den kliniske hverdag på VHSS? Hvordan kan disse kunnskapene anvendes overfor spesifikke diagnosegrupper? Skal personer med samisk etnisitet tas inn i egne grupper eller skal samisk kultur og livssyn bli en del av terapien i sammensatte grupper?

Her trenger VHSS å gå opp nye faglige stier for det finnes lite eller ingen kunnskaper om anvendt samisk kultur og tradisjonskompetanse i klinisk kunnskapsbasert helsetjeneste.”

14.0 Anbefalte prosjektsøknader

Her er en liste over temaer forprosjekter som det kan være aktuelt å søke om midler til, som en videreføring av dette prosjektet:

- a) Samisk/urfolks natur- og tradisjonskunnskap som ressurs i rehabiliteringen
- b) Videreutvikling av tilbudet for samiske barn og unge
- c) Samiskspråklige tjenester i form av muligheter for barn/unge å snakke samisk mens de er på opphold
- d) Samisk undervisning – styrking av undervisningstilbudet i alle tre samiske språk
- e) Muskel- og skjelettplager hos reindriftssamene (voksne). Vi har fått henvendelser fra folk i næringen som ønsker å få behandling og trening rettet mot disse plagene.
- f) Synliggjøring av det tre samiske språk i informasjon og skilt. Lette etter ett samisk navn som symboliserer VHSS, foran det norske navnet. Og som betyr det samme på alle språk. Eks: Iellem (liv) – Valnesfjord Helseportssenter

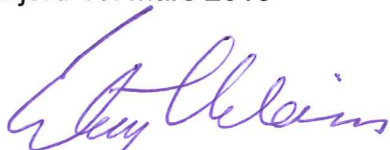
15.0 Sluttord

Et av de store spørsmålene som vi må stille oss er: Har vi noe å tilby det samiske barnet, ungdommen, foreldrene og storfamilien som er så viktig for samer?

Grunnleggende kunnskap om samiske barn, unge og foreldre har sammen med trivselskapende tiltak og synliggjøring vært sentrale i prosjektet. Duodje og samisk tradisjonskunnskap i naturen er viktig synliggjøring som vi håper virker positivt på barn og ungdom som kommer til VHSS. Imidlertid må vi fortsette med tilretteleggingen og det tar tid å nå målene som er satt.

Vi håper at vi har begynt på et godt arbeid og tilbakemeldingene fra foreldre er at dette er viktig. Hvordan barn og ungdom opplever oppholdene vet vi mindre om. Vårt svar er at vi er underveis mot å nå dette målet, men trenger litt mer tid og ressurser til å nå våre mål.

Valnesfjord 16. mars 2013

Prosjektleder Erling Urheim

Vedlegg:

1. Evaluering av samisk kompetanseprosjekt
2. Litteraturliste
3. Om samiskopplæring fra Sáme láhkånguovdásj / Senter for samisk språk i opplæringa
4. Avisoppslag
5. Sluttrapport "Utvikling av Valnesfjord Helseportssenter til lule-sørsamisk kompetansemiljø innen rehabilitering."
6. Revisjonsrapport
7. Regnskap